

چکیده:

اندیشمندان و علمای اسلام زوایای مختلفی از قیام عاشورا را مورد بحث و بررسی قرار داده و هر یک خوشه‌ای از این خرمن برداشته‌اند. درس‌ها، عبرت‌ها و نتایج این قیام عظیم، بقدری الهام‌بخش، زیبا، باطراوت و حیات‌بخش است که نمونه آن را هرگز در طول تاریخ حیات بشر نمی‌توان یافت. یکی از ابعاد زیبای این قیام، بُعد فرهنگی این نهضت است. نگارنده در این تحقیق فقط به بخشی از ابعاد فرهنگی این قیام که عبارتند از تقویت فرهنگ ظلم‌ستیزی، تقویت فرهنگ فداکاری و ایثار، تقویت فرهنگ شهادت‌طلبی و تقویت فرهنگ عمل به تکلیف در بین عموم جامعه اسلامی، پرداخته است.

این پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و برای به دست آوردن اطلاعات از شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای با مراجعه به منابع دست اول و معتبر شامل کتاب‌ها و مقالات پژوهشی استفاده و مراجعه شده است.

واژگان کلیدی: ابعاد، فرهنگ، نهضت حسینی

1- نویسنده

الف) مقدمه:

قیام حضرت اباعبدالله الحسین^(ع) دارای ابعاد مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فردی و ... است. بازخوانی این ابعاد، برای همه مسلمانان و به ویژه شیعیان آن حضرت ضرورت دارد. یکی از ابعاد مهم قیام حضرت سیدالشهداء^(ع)، بُعد فرهنگی آن است. فرهنگ یکی از مسائل مهم زندگی بشر است. مقام معظم رهبری^(مدظله) العالی^(ع) در این باره می فرمایند: «عزیزان من! فرهنگ از اقتصاد هم مهم تر است چرا؟ چون فرهنگ، به معنای هوایی است که ما تنفس میکنیم؛ شما ناچار هوا را تنفس میکنید، چه بخواهید، چه نخواهید؛ اگر این هوا تمیز باشد، آثاری دارد در بدن شما؛ اگر این هوا کثیف باشد، آثار دیگری دارد» (بیانات در حرم مطهر رضوی، 1393/01/01).

ایشان در جایی دیگر می فرمایند: «فرهنگ مثل هواست که انسان وقتی که این هوا را استنشاق کرد، با هوایی که استنشاق کرده و با آن جانی که گرفته، می تواند دو قدم بردارد و جلو برود؛ بقیه ی کارها همه برخاسته ی از آن چیزی است که شما استنشاق کرده اید. اگر چنانچه یک جایی، هوای مسمومی تزریق بشود، نتیجه ای که در اندامها دیده خواهد شد تابع آن مسمومیتی است که در این هواست. اگر فضا را با دود یا مخدری تخدیر کنند، وقتی شما آن را استنشاق کردید، رفتار شما متناسب با آن چیزی خواهد شد که استنشاق کرده اید؛ فرهنگ یک چنین حالتی دارد» (بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام، 1386/04/09).

درون مایه حرکت امام حسین^(ع) منطبق با فطرت همه انسان های آزادی خواه و ظلم ستیز است. لذا می بینیم تقریباً همه رهبران نهضت های آزادی خواهانه در طول تاریخ، به نوعی از این قیام الهام گرفته اند. بنابراین توجه به همه ابعاد این قیام به ویژه ابعاد فرهنگی آن، همواره باعث زنده و پویا نگه داشتن شدن حرکت جامعه اسلامی به سوی تعالی شده و آن را از حالت رخوت و سستی نجات داده و خون حیات را در رگ های جامعه به حرکت در می آورد و باعث رشد معنوی و مادی افراد آن جامعه خواهد شد.

1- بیان مسئله:

تبلیغات سنگین رسانه ای و تهاجم فرهنگی دشمن علیه باورها و عقاید مردم نسبت به نهضت عاشورا در دهه های اخیر، و همچنین نظر به تلاش دشمنان و حتی برخی از افراد جاهل در جبهه خودی، برای تقلیل حرکت امام حسین^(ع) به یک نزاع قومی و قبیله ای و به فراموشی سپردن آثار فرهنگی این قیام، و با توجه به اهمیت موضوع فرهنگ، و تاثیر شگرف آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان، شناخت، تبیین و بازخوانی ابعاد فرهنگی قیام امام حسین^(ع) به عنوان یک مکتب انسان ساز، مسئله ای بسیار مهم به نظر می رسد. لذا در این پژوهش سعی شده است با توجه به ابعاد گسترده قیام امام حسین^(ع)، به برخی از ابعاد فرهنگی این قیام پرداخته شود.

2- اهمیت موضوع:

با توجه به سفارش اکید ائمه^(ع) و همچنین سیره خود آنها در زنده نگه داشتن نهضت عاشورا، می توان گفت توجه به ابعاد فرهنگی این قیام، برای زنده نگه داشتن مکتب نجات بخش اسلام و مذهب تشیع اهمیت بسزایی داشته و نتایج مهمی را به همراه دارد. از جمله برخی از این نتایج عبارتند از:

1-2- تقویت فرهنگ ظلم ستیزی و یاری مظلوم در بین افراد جامعه اسلامی

2-2- تقویت فرهنگ ایثار و فداکاری در بین افراد جامعه اسلامی

3-2- تقویت فرهنگ شهادت طلبی در بین افراد جامعه اسلامی

4-2- تقویت فرهنگ عمل به تکلیف در بین افراد جامعه اسلامی

3- ضرورت موضوع:

اینکه پیامبر اکرم^(ص) فرمودند: «إِنَّ الْحُسَيْنَ مَصْبَاحُ الْهُدَى وَ سَفِينَةُ النَّجَاةِ»، (بحرانی، ۱۴۱۳ق: ج ۴، ۵۲) ناظر بر این موضوع است که امام حسین^(ع) از ازل همان چراغ هدایتی است که مسیر هدایت به صراط مستقیم را روشن کردند و بر اساس این حدیث هر کس در هر زمان و مکانی توفیق هدایت به سوی صراط مستقیم را یافت، مدیون امام حسین^(ع) و وجه مصباح هدایتی حضرت است. در صورت بی توجهی جامعه اسلامی به ابعاد مختلف قیام امام حسین^(ع) یا تک بعدی نگرستن به این قیام، و نادیده انگاشتن سایر ابعاد، قطعاً کشتی جامعه اسلامی از طوفان حوادث گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... به سلامت عبور نخواهد کرد و به ساحل آرامش نخواهد رسید. از جمله پیامدهای بی توجهی نسبت به ابعاد فرهنگی قیام عاشورا می توان به موارد زیر اشاره کرد:

1-3- بی توجهی نسبت به مظلوم و عدم یاری او و تسلیم شدن در برابر ظالم

2-3- عدم توجه و یا عدم آشنایی عموم افراد جامعه با مفاهیمی چون ایثار و فداکاری

3-3- بیگانه بودن افراد جامعه به ویژه جوانان با فرهنگ شهادت طلبی

4-3- عدم وجود بصیرت در افراد جامعه و همچنین عدم شناخت درست تکلیف برای انجام اقدام و عمل به موقع به تکلیف

ب) مبانی نظری:

1- مفهوم شناسی:

1-1- فرهنگ:

فرهنگ مرکب از دو واژه «فر» و «هنگ» به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت و آداب و رسوم است (معین، 1387: واژه فرهنگ). برای فرهنگ تعاریف متعددی ارائه شده که بعضی از این تعاریف مفهوم عام و برخی دیگر مفهوم خاصی به دست می دهند.

در مقدمه اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی سال 2001 یونسکو، فرهنگ چنین تعریف شده است: «فرهنگ را باید مجموعه ای از خصیصه های مشخص معنوی، مادی، فکری و احساسی جامعه یا گروه اجتماعی تلقی کرد که در بردارنده هنر، ادبیات، شیوه های زندگی، روش های زندگی با هم، نظام های ارزشی، سنت ها و باورهاست» (فراهانی، 1386: 80).

همچنین سایر متفکران درباره فرهنگ تعاریف گوناگونی ارائه کرده اند که از میان آنان مرحوم علامه محمدتقی جعفری^(ره)، فیلسوف اسلامی، با نقد مهم ترین تعریف ها از فرهنگ، چنین تعریفی ارائه داده است: «فرهنگ عبارت است از کیفیت یا شیوه بایسته یا شایسته برای آن دسته از فعالیت های حیات مادی و معنوی انسان ها که مستند به طرز تعقل سلیم و احساسات تصعید شده آنان در حیات تکاملی باشد» (مجلسی، 1315: ق: 77).

مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) درباره فرهنگ می فرمایند: «فرهنگ یعنی باورهای مردم، ایمان مردم، عادات مردم، آن چیزهایی که مردم در زندگی روزمره با آن سر و کار دائمی دارند و الهام بخش مردم در حرکات و اعمال آنها است؛ فرهنگ این است» (بیانات در حرم مهر رضوی، 1393/01/01).

بنابراین فرهنگ مجموعه ای از باورها، انگیزه ها، ارزش ها و آداب و رسوم است که در جامعه نهادینه شده و دارای مرز مشخص و قابل انتقال از نسلی به نسل دیگر یا از جامعه ای به جامعه دیگر است.

2-1- نهضت حسینی:

«نهضت حسینی» عنوانی است برای بیان جلوه ای از چگونه های تربیتی بزرگترین حماسه بشری و برترین نهضت انسانی. «عزت بخشی» و «عزت آفرینی» از مهمترین اهداف تربیتی پیامبران و اوصیای ایشان بوده است و هیچ نهضتی چون نهضت حسین^(ع) قلبها را منقلب نکرده و عواطف را همسوی خود نساخته و روح عزت را در بشر ندیده است.

اگر آدمیان به عزت حقیقی دست یابند و از ذلت مجازی آزاد شوند، به تربیتی که منظور نظر پیامبران بوده است می‌رسند؛ تربیتی که آدمی را سربلند و استوار و شکست‌ناپذیر در برابر غیر خدا و ناچیز و ناتوان و خوار در برابر خدا می‌سازد. آن که فقط در برابر خدا سرِ بندگی فرود می‌آورد و با قدم عبودیت سیر می‌کند و داغ ذلت بندگی را در پیشانی خود می‌نهد، به عزّ ربوبیت دست می‌یابد (امام خمینی، 1372: 8-9) و صاحب اختیار خود و فراتر از آن می‌شود (مطهری، 1355: 84-102) و مقتدر و قاهر می‌گردد.

2- پیشینه موضوع:

در حوزه اهداف و نتایج قیام عاشورا و حرکت امام حسین^(ع) مقالات زیادی نگارش شده، اما بطور مشخص پژوهش مستقلی، با موضوع بررسی ابعاد فرهنگی نهضت حسینی انجام نگرفته است.

3- ادبیات تحقیق:

فرهنگ عاشورا به عنوان یک مکتب انسان ساز دارای مؤلفه هایی است که شناخت آنها امری مهم در راه ساخت مکتب اسلام و جهان بینی آن هستند. عاشورا حادثه عظیم تاریخی است که به ظاهر کمیتی محدود دارد؛ ولی از آن چنان کیفیت نامحدودی برخوردار است که زمان، مکان و دین و مذهب نتوانسته مانع گسترش فرهنگ آن شود؛ زیرا عاشورا یک حادثه نیست. یک تفکر توأم با عمل است که مکتب حسین بر مبنای آن شکل گرفته است. (مطهری، 1378: ج 1، 100) با نگاه فرهنگی به واقعه عاشورا، می توان مولفه های زیر را به عنوان بخشی از ابعاد فرهنگی نهضت حسینی برشمرد.

1-4- تقویت فرهنگ ظلم ستیزی و یاری مظلوم در بین افراد جامعه اسلامی:

یکی از شعارهای مهم امام حسین^(ع) در روز عاشورا، شعار «هَيَّاهُتْ مِّنَ الدِّلَّةِ» بود. «هَيَّاهُتْ مِّنَ الدِّلَّةِ» به معنای «محال است تَن به ذلّت دهیم» جمله‌ای معروف از امام حسین^(ع) که در روز عاشورا گفته شده است. براساس منابع تاریخی، در واقعه کربلا، عیدالله بن زیاد به سپاهیان‌ش دستور داد؛ امام حسین^(ع) یا تسلیم گردد و یا به جنگ تَن دهد. امام روز عاشورا در خطبه‌ای در مقابل لشکریان عمر سعد چنین فرمود: «این خوانده شده، عیدالله (فرزند خوانده شده) زیاد بن ابیه مرا بین دو امر نگاه داشته: شمشیر کشیدن، و یا ذلّت و خواری. هیاهت مِّنَ الدِّلَّةِ؛ محال است تَن به ذلّت دهیم. (مسعودی، ۱۳۸۴: ۱۶۶) امام حسین^(ع) اعلام می‌کند که: «يَا أَيُّهَا اللَّهُ ذَلِكْ لَنَا وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ» چون خدا، پیامبر، مؤمنان و عقل‌های پاک، تسلیم‌شدن را از او نمی‌پذیرند مردن را بر ذلت (فرمان‌برداری از ظالمان)، مقدم می‌کند. (قمی، 1359ق: 131).

همچنین امام خطاب به یارانش در کربلا فرمودند: «انی لا اری الموتَ إلا سعادةً و الحیاةَ مع الظالمینَ إلا برماً» (مجلسی، 1315ق: ج 44، 381). امیرالمومنین علی^(ع) هم در بخشی از نامه 47 نهج البلاغه می فرمایند: «وَكُونَا لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» و همواره دشمن [سرسخت] ظالم و یار و مددکار مظلوم باشید. (سیدرضی، 1414ق: نامه 47).

2-4- تقویت فرهنگ ایثار و فداکاری در بین افراد جامعه اسلامی:

ایثار به معنی گذشتن از خود برای دیگران و یا ترجیح دادن دیگران بر خود و منفعت خود است. در این معنی، ایثار را می توان کمال درجه سخاوت دانست که برای هر کسی دست یافتنی نیست (انوری، 1381: ج 2، 675). در قرآن کریم هم به این خصیصه ارزشمند اخلاقی اشاره شده است که می فرماید: «وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» و آنان را بر خود ترجیح می دهند، گرچه خودشان را نیاز شدیدی [به مال و متاع] باشد (حشر/9). زمینه های شکل گیری گفتمان ایثارگری به عنوان یکی از ابعاد اصلی جهاد و مبارزه به صدر اسلام و جنگ های دوران پیامبر (ص) بر می گردد، اما اوج این گفتمان واقعه عاشورا و آن اتفاق عظیم بود که ایثارگری را به عنوان یک مؤلفه نهادینه شده در تاریخ تشیع تبدیل کرد.

در روایت آمده است که امام حسین^(ع) در شب عاشورا خطاب به یارانش فرمود: «هذا الليلُ قد غَشِيَكُمْ، فَاتَّخِذُوهُ جَمَلًا، ثُمَّ لِيَأْخُذْ كُلُّ رَجُلٍ مِنْكُمْ بِيَدِ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي، تَفَرَّقُوا فِي سَوَادِ كُمْ وَ مَدَائِنِكُمْ حَتَّى يُفَرِّجَ اللَّهُ، فَإِنَّ الْقَوْمَ إِنَّمَا يَطْلُبُونِي، وَ لَوْ قَدْ أَصَابُونِي لَهَوَا عَنْ طَلَبِ غَيْرِي» (ابن طاووس، 1348ق: 90-91).

اکنون شب شما را در بر گرفته است، پس آن را وسیله رفتن کنید و هریک از شما دست یکی از افراد خاندان مرا بگیرد و در آبادیها و شهرهایتان پراکنده شوید تا خدا گشایش دهد که این قوم فقط مرا می خواهند و چون به من دست یابند از دنبال کردن دیگران غافل می مانند. چون حسین^(ع) اینگونه سخن راند، خاندان و یارانش وفاداری و پایداری و شکست ناپذیری خود را بیان کردند (خوارزمی، 1394: ج 1، 247) و نشان دادند که هر که عزت یابد، شکست نیابد و تن به خواری ندهد و در دو عالم روسپید ماند. نخست عباس بن علی^(ع) سخن راند و چنین گفت: «لَمْ نَفْعَلْ؛ لِنَبْقَى بَعْدَكَ؟ لَا أَرَأَاكَ اللَّهُ ذَلِكَ أَبَدًا» (طبری، 1394: ج 5، 419).

چرا چنین کنیم؟ برای آنکه پس از تو بمانیم؟ خدا هرگز چنین روزی را نیاورد.

سپس دیگر برادران حسین^(ع) و پسرانش و برادرزادگانش و دیگر افراد بنی هاشم همین سخن و مانند این را گفتند و استواری خود را بر همراهی با آن حضرت و غیرت و حمیت خود را در دفاع از حق اظهار کردند (مفید، 1378: 214).

آن گاه «زُهَیْر بن قَین» برخاست و گفت:

«وَاللّٰهُ لَوَدِدْتُ اَنِّي قُتِلْتُ ثُمَّ نُسِرْتُ ثُمَّ قُتِلْتُ حَتَّى اُقْتَلَ كَذَا اَلْفَ قَتْلَةٍ، وَ اَنَّ اللّٰهَ يَدْفَعُ بِذَلِكَ الْقَتْلَ عَنْ نَفْسِكَ وَ عَنْ اَنْفُسِ هَؤُلَاءِ الْفِتْيَةِ مِنْ اَهْلِ بَيْتِكَ» (ابن طاووس، 1348ق: 93) به خدا سوگند که دوست دارم که هزار بار [در راه دفاع از تو] کشته شوم و سپس زنده گردم و باز کشته شوم و خداوند با کشته شدن من جان تو و جان این جوانان خاندان تو را حفظ کند.

همه یاران امام^(ع) که تربیت شدگان مدرسه عزت بودند، سخنانی همانند یکدیگر گفتند. آخرین سخنشان این بود:

«وَاللّٰهُ نِفَارِقُكَ، وَلَكِنْ اَنْفُسَنَا لَكَ الْفِدَاءُ، نَفِيكَ يَنْحُورُنَا وَ جِبَاهُنَا وَ اَيْدِيُنَا، فَاِذَا نَحْنُ قُتِلْنَا كُنَّا وَفِيْنَا، وَ قَضَيْنَا مَا عَلَيْنَا» (طبری، 1394: ج 5، 420) به خدا سوگند [هرگز] از تو جدا نمی شویم، جانهای ما به فدایت، با چنگ و دندان تو را حفظ می کنیم و چون کشته شویم [به عهد خود] وفا کرده ایم و تکلیف خویش را ادا کرده ایم.

امام حسین^(ع) که یاران خود را اینگونه وفادار و استوار و شکست ناپذیر دید، دعایشان کرد و از خداوند برایشان طلب پاداش نیک کرد و خبر شهادت همگی را داد (مجلسی، 1315ق: ج 44، 298).

یاران حسین^(ع) با شنیدن این خبر خدا را شکر کردند و چنین گفتند: «الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَكْرَمَنَا بِنَصْرِكَ وَ شَرَّفَنَا بِالْقَتْلِ مَعَكَ؛ اَوْ لَا تَرْضَى اَنْ نَكُوْنَ مَعَكَ فِي دَرَجَتِكَ يَا اَبْنَ رَسُولِ اللّٰهِ» (ابن طاووس، 1348ق: 93).

حمد خدای راست که به سبب یاری تو ما را کرامت داد و با کشته شدن با تو ما را عزت و شرافت بخشید؛ ای فرزند رسول خدا، آیا نباید خشنود باشیم که در بهشت با تو هستیم. یاران امام حسین^(ع) به راستی چنین بودند. جلوه های عزت حسینی، پایدار، وفادار، استوار و شکست ناپذیر بودند و این ویژگیها را در روز عاشورا به نمایش گذاشتند.

3-4- تقویت فرهنگ شهادت طلبی در بین افراد جامعه اسلامی:

بدون شک مهمترین بخش نهضت حسینی را باید شهادت طلبی امام^(ع) و یاران باوفایش دانست، که تابلویی زیبا از جانفشانی و بذل جان در راه هدف مقدس احیاء دین خدا، به تصویر کشیدند. حضرت ابا عبدالله^(ع) در بخشی از سخنان حماسی و ارز شمند خود در روز عاشورا که هنگام پیکار با سپاه دشمن به عنوان رجز حماسی می خواند و شهادت را بر ننگ تسلیم و ننگ را بر آتش دوزخ، ترجیح می داد فرمودند: «الْمَوْتُ خَيْرٌ مِنْ رُكُوبِ الْعَارِ وَالْعَارُ اَوْلَى مِنْ دُخُولِ النَّارِ» (ابن شهر آشوب، 1392: ج 1، 68). امام در جایی دیگر فرمودند: «مَوْتُ فِي عِزٍّ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِي ذُلٍّ» مرگ سرخ، به از زندگی ننگین است. (مجلسی، 1315ق: ج 44، 192).

در نگاه شهید مطهری شهادت از دو منظر قابل بررسی است: شهادت دو رکن دارد: یکی اینکه در راه خدا و فی سبیل الله باشد، «هدف مقدس باشد و انسان بخواهد جان خود را فدای هدف نماید. دیگر اینکه آگاهانه صورت گرفته باشد. شهادت، به حکم اینکه عملی آگاهانه و اختیاری است و در راه هدفی مقدس است و از هر گونه

انگیزه خود گرایانه منزّه و مبرا است، تحسین انگیز و افتخار آمیز است و عملی قهرمانانه تلقی می شود. در میان انواع مرگ و میرها تنها این نوع از مرگ است که از حیات و زندگی برتر و مقدس تر و عظیم تر و فخیم تر است (مطهری، 1355: 72).

4-4- تقویت فرهنگ عمل به تکلیف در بین افراد جامعه اسلامی:

عاشورا صحنه و میدان عمل به فرایض است. امام حسین (ع) یکی از مهمترین مؤلفه های قیام خود را احیای فریضه خاموش شده امر به معروف و نهی از منکر اعلام می کند و می فرماید: «أَنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا وَإِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ الْإِصْلَاحِ فِي أُمَّةٍ جَدِّي صَ أُريدُ أَنْ أَمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهِيَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَسِيرَ بِسِيرَةِ جَدِّي وَ أَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع)» همانا من برای سرکشی و خود پسندی و تکبر و فساد کردن و ظلم نمودن خارج نشدم [قیام نکردم]. و به تحقیق که من برای اصلاح و درست کردن [کارها] در میان امت جدم قیام کردم و می خواهم به نیکی سفارش و از بدی نهی کنم و مطابق سیره جدم رسول خدا و پدرم علی بن ابی طالب علیهم السّلام رفتار می نمایم. (مجلسی، 1315 ق: ج 44، 329).

هنگامی که امویان به اسلام و ارزش های آن هجوم بردند و یزید و کارگزارانش به روشنی برخلاف احکام اسلام و دستورهای آن عمل می کردند امام حسین (ع) برای پاسداری از اسلام قیام کرد؛ چراکه اگر امام حسین (ع) قیام نمی کرد، دیری نمی پایید که از اسلام جز نامی باقی نمی ماند. (طاهری، 1391: 79). مورخ آمریکایی به نام واشنگتن ایروینگ می گوید: برای حسین ممکن بود زندگی خود را با تسلیم شدن به اراده یزید نجات دهد، ولی مسئولیت پیشوای اسلام اجازه نمیداد که یزید را به عنوان خلیفه بشناسد. بنابراین بر روی ریگ های تفتیده، روح حسین فنا ناپذیر برجاست (شمس الدین، 1370: 8).

ج) جمع بندی و نتیجه گیری:

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ» (انفال/24) ای اهل ایمان! هنگامی که خدا و پیامبرش شما را به حقایقی که به شما [حیات معنوی و] زندگی [واقعی] می بخشد، دعوت می کنند اجابت کنید. از طرفی پیامبر گرامی اسلامی می فرماید: «حُسَيْنٌ مِنِّي وَ أَنَا مِنْ حُسَيْنٍ» (ابن قولویه، ۱۳۵۶ق: ۵۳). همچنین پیامبر گرامی اسلام^(ص) در جایی دیگر می فرماید: «إِنَّ لِقَتْلِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَرَارَةً فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَبْرُدُ أَبَدًا» پیامبر اکرم^(ص) فرمود: «برای شهادت حسین علیه السلام، حرارت و گرمایی در دل‌های مؤمنان است که هرگز سرد و خاموش نمی شود.» (بروجردی، ۱۳۴۰: ج ۱۲، ۵۵۶). با کنار هم گذاشتن آیه ۲۴ سوره انفال و دو روایت پیامبر^(ص) در مورد امام حسین^(ع) می توان گفت؛ یکی از مواردی که در پی استجابت دعوت خدا و رسول خدا موجب حیات معنوی انسان می شود، توجه و اتصال به وجود مقدس حضرت سیدالشهداء^(ع) است. همچنین می توان گفت فلسفه شهادت امام حسین^(ع) احیاء ارزشهای دینی بوده است. لذا در طول تاریخ برای مومنان واقعی که دنبال حقایق و ارزشهای دینی هستند الهام بخش بوده و باعث تحولات فردی و اجتماعی فراوانی برای مومنان شده است.

قیام عاشورا را می توان به حق بزرگترین حادثه جهان اسلام پس از رحلت پیامبر^(ص) و شهادت حضرت علی^(ع) دانست که بر زمان و تاریخ بعد از خود تأثیری فرا زمانی و فرا مکانی گذاشت. اندیشمندان و علمای اسلام زوایای مختلفی از قیام عاشورا را مورد بحث و بررسی قرار داده و هر یک خوشه ای از این خرمن برداشته اند. درس‌ها، عبرت‌ها و نتایج این قیام عظیم، بقدری الهام بخش، زیبا، باطراوت و حیات بخش است که نمونه آن را هرگز در طول تاریخ حیات بشر نمی توان یافت. یکی از ابعاد زیبای این قیام، بُعد فرهنگی این نهضت است. نگارنده در این تحقیق فقط به بخشی از ابعاد فرهنگی این قیام که عبارتند از تقویت فرهنگ ظلم ستیزی، تقویت فرهنگ فداکاری و ایثار، تقویت فرهنگ شهادت طلبی و تقویت فرهنگ عمل به تکلیف در بین عموم جامعه اسلامی، پرداخته است.

د) پیشنهادات:

توجه به نکات زیر می تواند در آشنایی و اثر پذیری نوجوانان و جوانان و حتی پیروان دیگر ادیان، از قیام امام حسین^(ع) بسیار موثر و مفید باشد.

1- بازخوانی ابعاد فرهنگی نهضت حسینی به شیوه های نوین مانند نمایشنامه، تئاتر، فیلم، کتاب و انیمیشن و ...

2- معرفی الگوهای تربیتی موفق (علماء، شهداء و ...)

3- توجه به سیره ائمه^(ع)، علماء و شهداء در اقتدا به سیره امام حسین^(ع)

منابع:

قرآن کریم

- ابن طاووس، علی بن موسی، (1348ق)، اللهوف علی قتل الطفوف، تهران: جهان.
- ابن قولویه، جعفر بن محمد، (1356)، کامل الزیارات، نجف اشرف: دار المرتضویه.
- انوری، حسن، (1381)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: سخن.
- بحرانی، سید هاشم، (۱۴۱۳ق)، مدینه المعاجز، قم: موسسه المعارف الاسلامیه.
- بروجردی، سید حسین، (1340)، جامع احادیث الشیعه فی احکام الشریعه، تهران: مطبعه المساحه.
- خامنه ای، سید علی، بیانات در حرم مطهر رضوی، 1393/01/01.
- خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار مسؤولان و کار گزاران نظام، ۱۳۸۶/04/09.
- خمینی، روح الله، (1372)، آداب الصلوه، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- خوارزمی، موفق بن احمد، (1394)، مقتل الحسین - ترجمه کامل و بدون تحریف مقتل خوارزمی، ترجمه غلامحسین بنافی، قم: مترجم
- سیدرضی، محمد بن حسین، (1414ق)، نهج البلاغه، قم: هجرت.
- شمس الدین، سید مهدی، (1370)، نظری بر نهضت عاشورا، تهران: دار النشر اسلام.
- طاهری، سید مهدی، (1391)، بازخوانی پیام های عاشورا در جنبش حزب اله لبنان، جستارهای سیاسی معاصر.
- طبری، محمد بن جریر، (1394)، تاریخ الطبری، ترجمه ابوالقاسم پاینده، قم
- فراهانی، فاطمه، (1386)، آشنایی با کنوانسیون حفظ و ترویج تنوع بیان های فرهنگی یونسکو، تهران.
- قمی، عباس، (1359ق)، نفس المهموم، قم: المكتبة الحیدریه.
- مازندرانی، محمد بن علی بن شهر آشوب، (1392)، مناقب آل ابی طالب ابن شهر آشوب با ترجمه دکتر حسین صابری، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- مجلسی، محمد باقر، (1315ق)، بحار الانوار، نشر: دارالکتب الاسلامیه.
- مسعودی، علی بن حسین، (۱۳۸۴)، اثبات الوصیه، قم: انصاریان.
- مطهری، مرتضی، (1355)، ولاءها و ولایتها، قم: صدرا.
- معین، محمد، (1387)، فرهنگ فارسی، تهران: هنرور.
- مفید، محمد بن محمد، (1378)، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، ترجمه و شرح هاشم رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی